

ŽELJKA BRLOBAŠ

Suvremeni pristup kajkavskom hrvatskom književnom jeziku

(Bojana Schubert: *Priča o jednom Kajju*. Ilustrator: Grgo Petrov. Srednja Europa. Zagreb. 2021.)

U nakladi Srednje Europe, u biblioteci za mlade, objavljena je nova knjiga Bojane Schubert. Ta znanstvena slikovnica donosi priču o jednome Kajju, stoga valja pobliže objasniti o čemu je zapravo riječ. Idejnim i osmišljenim pristupom autorica je ostvarila zadani cilj stvaranja slikovnice, i to znanstvene, a takva je vrsta djela ponajprije zanimljiva iz najmanje dvaju razloga: prvi je što nastoji pristup znanstvenoj temi učiniti prihvatljivim i približiti najmlađim čitateljima; drugi je, u domeni fotografije i slike, iskoristiti popularan slikovni medij koji je blizak i poželjan korisnicima, onima najmlađima, koji su od samih početaka srođeni sa suvremenim medijskim dostignućima današnjice.

Kad je pred nama slikovnica, onda uz autoricu riječi neizostavno mora biti i vrstan (su)autor slike. To je Grgo Petrov, ilustrator i dizajner koji, kako navodi u kratkoj bilješci o autorima, zajedno s autoricom riječi „dijeli strast prema promoviranju i očuvanju lokalne hrvatske jezične baštine u javnosti, posebice među mladima”.

Jedna od temeljnih činjenica je i odgovor na pitanje tko je ili što je Kaj? To je kajkavski hrvatski književni jezik, koji je od 16. st. do polovice 19. st. bio zajednički književni jezik na području sjeverozapadnoga dijela Hrvatske, uključujući tada zagrebačku, varaždinsku i križevačku županiju. On se u određenoj mjeri razlikovao od regionalnih, tj. dijalektnih kajkavskih organskih govora. Stoga je imao obilježja svojevrsne neorganske kajkavske osnove, poput standardnoga jezika, i bio je funkcionalan na svim razinama društvene i administrativne komunikacije. S druge strane, kajkavski književni jezik bio je ujedno jezik hrvatske kajkavske pisane riječi, dakle književni jezik u užemu smislu. Brojna su kajkavska djela pisana i objavljena tim hrvatskim književnim jezikom: književna djela različitih žanrova (od pjesmarica, proze, dramskih djela, igrokaza i prijevoda svjetski poznatih književnih djela), povijesno-pravni dokumenti (npr. kronike, pravni tekstovi, statuti pojedinih gradova ili cehova, pravila i zapisnici cehova, oglasi, cesarske ili kraljevske

naredbe, urbari, oporuke), djela religijsko-duhovne tematike (npr. životopisi svetaca, katekizmi, propovijedi i evanđelja, molitvene knjižice), publicistika (npr. kalendari, kuharica, sanjarica, praktični savjeti različite namjene), popularno-znanstveni tekstovi i tekstovi određenih struka (s područja gospodarstva, medicine, veterine, školstva i dr.). Dakako da uz književna djela prednjače i stari književnokajkavski rječnici (npr. Habelićev, Belostenčev, Jambrešićev, Patačićev), kajkavske gramatike i pravopisi.

Opseg i veličinu kajkavskih izvora potkrjepljuje i činjenica da građa za leksikografsku obradu *Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* (1984. – 2020.), koja se odvija u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje, obuhvaća petstotinjak pisanih i rukopisnih djela, a sam *Rječnik* (od natuknice *a do spodeljavati*) dosad je objavljen u 15 svezaka na 3600 dvostupačnih stranica i s više od pedeset tisuća natuknica.

Bojana Schubert, kako i sama kaže u bilješci o autorima, kajkavka je, a usto i kajkavologinja koja je dosad na znanstvenoj razini istražila mnoga filološka, jezikoslovna i književna obilježja kajkavskoga hrvatskog književnog jezika. Stoga je svoj znanstveni interes ovdje usmjerila na priču o tome jeziku, a priču je posvetila svojoj „dragoj kajkavskoj djeci, da im Kaj bude na ponos”, ali i svoj djeci čitateljima kojima će autoričina priča ispričana na ovakav slikovit i jezgrovit način dospjeti u ruke. Pritom autorica ističe da „bi joj bilo milo kada bi priča razveselila i čakavce i štokavce, male i velike, zapravo sve one koje zanima hrvatski jezik u njegovoj ukupnosti”, dodajemo tomu i bogatstvo njegova jezičnoga izričaja. Autorica pripovijeda priču o životu jednoga jezika, priču za koju ističe da je stara već tri stotine godina. Metodološki je osmislila pristup priči na inventivan i pristupačan način – uvodi u pripovijedanje stablo, koje predstavlja kajkavski pisani književni jezik, niknulo na kajkavskoj cvjetnoj livadi u šesnaestome stoljeću. To stablo (jezik) imenuje *Kaj* i dalje pripovijeda kako je to stablo živjelo i što je proživjelo. Ponajprije ističe da je stablo bilo mlado i malo drvo, s tek pokojom grančicom, niknulo u sjeni puno starijih i jačih stabala (kao što su stabla njemačkoga i latinskoga jezika). Kako je to stablo raslo, željelo je biti „razumljivo svim cvjetovima s kajkavske livade, ali i šire od toga”. Ne može se ne istaknuti autoričina znanstvena, pedagoška i stilska pripovjedna umješnost kojom je s toliko blagosti i topline autorske inventivnosti uspjela približiti i ocrtati početke samoga književnog jezika, i sažeti ciljeve učenih znanstvenih rasprava u kojima se to isto mora izreći i oriječiti sasvim drugim tipom znanstvenoga izraza i istraživačkoga opsega da bi se u konačnici došlo do istoga ili sličnoga obavijesnog cilja, a pritom i do rezultata znanstvene analize. Poslije osnovnoga ocrtava glavnoga lika priče slijedi nastavak autoričina pripovijedanja o granama i bogatoj razgranatosti toga stabla. Grane su stabla Kaja mnogi marni i „zaslužni kajkavci i kajkavoljupci” i sva ona područja kojima su obilježili i zadužili to svoje područje, pišući kajkavskim hrvatskim književnim jezikom. To su, prema autoričinu izboru, a obuhvaćajući gotovo sva temeljna područja, kao grane

stabla: pravo, gospodarstvo, medicina, matematika, veterina, astronomija i astrologija, leksikografija, bonton, gramatikografija i književnost.

Na temelju prikaza temeljnih područja moguće je izdvojiti osnovna obilježja metodologije. Naime, u tako zamišljenome prikazu autorica se koristi sljedećim tipovima pristupa opisu:

- 1) navođenje imena i prezimena (s godinom rođenja i smrti) određenoga, tj. prema autoričinu sudu izdvojenoga kajkavskog autora, za što valja naglasiti da je autorica uspjela izdvojiti gotovo sve važnije kajkavske autore pripadne prikazivanomu području
- 2) navođenje naslova kajkavskih pisanih djela i godine njihova izdanja; dakako, svi su naslovi i citati iz djela pisani suvremenim slovopisom i prethodno transkribirani u odnosu na izvorni kajkavski slovopis kojega djela, a da bi i tipom slova tekst bio prilagođen mlađemu uzrastu i olakšao čitanje, tekst je u cijelosti pisan velikim tiskanim slovima
- 3) navođenje autoričina objašnjenja, npr. uz Pergošićev *Decretum* (1574.) stoji: „prva knjiga tiskana na kajkavskom jeziku”
- 4) donošenje citata iz djela; potrebno je naglasiti autoričin inventivan i zanimljiv odabir pojedinoga citata koji na vrlo uspješan i uvjerljiv način približava temu djela, odnosno područja kojemu djelo pripada. Tako se npr., u skladu s izvanjezičnim obilježjem vremena u kojemu su tekst i ilustracije nastajali, u području medicine navode epidemiološki savjeti iz djela svojevrzne stručne tematike *Navuk kak se ljudstvo vu vremenu betega kolera zadržavati ima* (1831.) tako da autorica suvremenim standardnim jezikom donosi temeljne sažete odrednice odabranoga epidemiološkog savjeta (npr. *zabrana velikih okupljanja, redovito provjetravanje prostora, paziti na čistoću i higijenu, lockdown i propusnice, zadržati zdrav razum i oduprijeti se strahu*), a uz svaki savjet navodi prikladan citat kojim se iz tadašnjega gledišta i pristupa definira bit savjeta, pa se tako o samoizolaciji citira:

... stanovnik[i] koteri se jesu sumljivim betežnikom večkrat zestajali... dužni jesu pri hiži ostati i vsakom društvu drugeh ljudi sebe ukloniti...

ili npr. u području bontona navodi citat iz *Regula dvorjanstva* (1744.) Jurja Muliha:

Mrsko je pred drugemi lica napuhavati, jezik van kazati, vusnice gristi, ali rastezati, čelo rugati, nos krčiti, oči prevračati, mustače zafrkavati, bradu odviše gladiti...

- 5) donošenje objašnjenja uz odabrane kajkavske izraze u odnosu na standard (najčešće imenice i pridjevi), npr. *požirak* ‘ždrijelo; jednjak’, *hrbet* ‘leđa’, *svilni črv/kukec* ‘dudov svilac’, i to odabirom izraza iz naslovom ili citatom navedenoga djela ili iz drugoga kajkavskog izvora, a takvi su izrazi ujedno nerijetko i dijelom pripadnoga kajkavskog nazivlja ovisno o strukovnome području kojemu pripadaju (npr. matematički kajkavski nazivi

za množenje (*povekšanje*), dijeljenje (*razdelivanje*), oduzimanje (*odnimanje*), zbrajanje (*pridavanje*), razlomak (*drobiš*) ili gramatički kajkavski nazivi padeža – nominativ (*imenovnik*), genitiv (*rođenik*), dativ (*dajevnik*), akuzativ (*tužnik*), vokativ (*zovnik*), instrumental društva (*pajdašnik*), instrumental sredstva (*orudelnik*) i drugi gramatički nazivi – jezičnica ‘gramatika’, *gluboslovo* ‘suglasnik’, *vremenoreč* ‘glagol’, i kajkavski nazivi astroloških znakova, npr. *dvojki* ‘blizanci’, *zvezdorak* ‘rak’, *oroslan* ‘lav’, *kozal* ‘jarac’, *vodenar* ‘vodenjak’, zatim kajkavski nazivi mjeseci, npr. *mali traven* ‘travanj’, *veliki traven/rožocvet/rožnjak* ‘svibanj’ i sl.; usto, na kraju tekstnoga dijela slikovnice autorica navodi i mali abecedni rječnik književnih kajkavizama objašnjenih standardnojezičnim istovrijednicama

6) donošenje objašnjenja u vezi s kajkavskim jezičnim obilježjima, npr. primjeri stupnjevanja kajkavskih pridjeva: *dober – bolši – najbolši, sladek – slajši – najslajši*

7) donošenje stripu svojstvenih oblačića, u kojima se navode različita odabirom izdvojena oprimjerenja, npr. monolog/dijalog ilustriranoga lika (kajkavski rečenični izričaji u dijaloškome obraćanju sugovorniku, npr. *De si ti je?* ili npr. stihovi *Popevke sem slagal, i rožice bral, i v(s)u svoju radost sem drugim ja dal.* uz ilustrirani portret Dragutina Domjanića), zatim kakvo pripadajuće objašnjenje (*Kaj je reč? Gde jedna slovka, ali več skup držiju se i počem mišljenja človečanska odpiraju se.* u području gramatikografije), poslovice (*Bolje je siromaški se voziti, neg gospodski pešice iti.*) i sl.

Sadržajno, završetkom prikaza osnovnih grana/područja, autorica priču privodi svojemu kraju u obliku pripovjedne forme objašnjenja jezičnih i povijesnih zbivanja kao *velikih nepravilika* koje su sredinom 19. stoljeća „zadesile našeg Kaja te je on na vrhuncu svoje slave doživio tužnu sudbinu” prepuštajući značaj svojemu susjedu, tj. štokavskoj osnovici hrvatskoga jezika. Međutim, autorica se pričom tu ne zaustavlja, nego ističe granu štokavskoga jezičnog stabla koja predstavlja književnost i u kojoj kajkavski i dalje živi u djelima vrsnih hrvatskih književnika od 19. stoljeća sve do naših suvremenika, ilustrirano i potkrijepljeno npr. Matoševim stihovima:

*Već je zorja, a ja nemrem spati,
po hiži me hinca mislih črni roj,
kokočiček već kriči za vrati:
Hajči Smiljček, hajči picek moj.*

I tu dakako nije Kaju kraj, već autorica takvim krajem priče obznanjuje i svojevrsan daljnji tijek Kajevega života u pisanoj suvremenoj hrvatskoj knjizi.

Dakako, uz vrijednost autoričine priče ispričane orječenjem, svakako treba naglasiti i ulogu ilustratora slikovnice, koji zanimljivim, prilagođenim, primjernim i efektnim ilustracijama u boji na zaokružen način upotpunjuje cjelinu i zapravo je jedan od njezinih osnovnih činitelja.

U čemu je ovim novoobjavljenim djelom suvremeni pristup kajkavskom književnom jeziku? Kao što je na temelju prikazana već razvidno, ponajprije je to sama znanstvena slikovnica kao pomno osmišljeni pristup složenoj jezikoslovnoj činjenici kajkavskoga hrvatskog književnog jezika, koju nije jednostavno sažeti jer obuhvaća dug vremenski tijek, mnoštvo djela i autora, brojna jezična obilježja koja je moguće propitivati u odnosu na sam kajkavski književni jezik, u odnosu na druge narječne izričaje hrvatskoga jezika, u odnosu na povijest hrvatskoga standardnog i povijest hrvatskoga književnog jezika.

Slijedi namjena i tip korisnika: znanstvena je slikovnica ponajprije namijenjena najmlađemu krugu čitatelja, od onih koji i ne moraju moći još čitati, ali mogu pratiti ilustrativnu sastavnicu slikovnice i čuti onu sadržajnu ako im bude čitana, do onih mlađih čitatelja koji umiju sricati slova ili onih koji već uspješnije ili dobro vladaju vještinom čitanja, pa posebice do čitatelja mlađe školske dobi, ne isključujući pritom i sve zainteresirane osnovnoškolce. Usto, ali ne manje važno, dapače i važnije, jesu korisnici/čitatelji, tj. nastavnici i učitelji nižih i viših razreda osnovne škole, kojima ova knjiga može biti praktično pomagalo i poticaj za prenošenje ili animiranje novih jezičnih znanja i spoznaja u domeni poučavanja cjeline hrvatskoga jezika i njegovih narječnih obilježja. Pritom valja naglasiti da je autorica na dvadesetak stranica uspjela primjerenim metodama, postupcima i načinima svojstvenim djelu koje je nastalo, objasniti, prikazati i pokazati tri stoljeća uspona i utihnuća kajkavskoga književnog jezika, njegovih pisanih, tiskanih i objavljenih raznovrsnih djela, zauzetih i vrijednih kajkavskih autora i brojnih područja, tema i vrsta koje obuhvaća kajkavski književni izričaj. Takav pristup mora metodološki, pedagoški, metodički, sadržajno i inim drugim načinom poučavateljima olakšati prenošenje znanja.

Suvremenost je pristupa i u činjenici da je tekst zamišljen i nastao upravo u suglasju riječi i slike (ilustracije) kao susreta nešto starijega i novoga suvremenog medija, a usto i veoma bliskoga današnjim (naj)mlađim korisnicima.

Ako se tomu na kraju doda i autoričina znanstvena posvećenost kajkavskom hrvatskom književnom jeziku, i izvorni kajkavski izričaj u kojemu je autorica rođena, koji je usvojila i u kojemu i s kojim živi, onda je uspjeh postavljenoga cilja ovom znanstvenom slikovnicom neizostavan, i prinos je kajkavskom književnom jeziku i svima onima kojima kao čitateljima može *doći na dobro*.